

پیر هرات در آئینه افکار و آثار شیخ الاسلام ابن تیمیه

نگارنده: پوهاند فضل الرحمن فقیهی^۱

چکیده

پیر هرات خواجه عبدالله انصاری، بر افکار و آثار اهل دانش بعد از خویش، تأثیرگذاری ویژه داشته است. شیخ الاسلام ابن تیمیه به آثار خواجه انصار، اعتنای فراوان داشته؛ چنان که هم از خواجه تأثیر پذیرفته و هم به نقد آثار وی پرداخته است. پژوهش حاضر، در پی آن است تا با روش تحلیلی - توصیفی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و مخصوصاً آثار شیخ الاسلام بن تیمیه، معیار تأثیرگذاری پیر هرات بر دانش‌مندان دوره‌های بعد، به‌ویژه ابن تیمیه و جای‌گاه علمی خواجه انصار را در نگاه او تبیین نماید. نحوه تأثیرپذیری ابن تیمیه از آثار پیر هرات و نقد دیدگاه‌های خواجه از جانب او، جای‌گاه علمی و عرفانی خواجه را برانده می‌سازد. پرسشی که مطرح است، این است که: جای‌گاه پیر هرات در آئینه آثار و افکار شیخ الاسلام بن تیمیه چه گونه است؟ یافته‌های نگارنده نشان می‌دهند که: ابن تیمیه رحمة الله، در آثار خویش از افکار و روایات خواجه انصار، بهره قابل‌اعتنا برده، به نقد دیدگاه‌های وی پرداخته، او را هم‌طراز بزرگان دانش و عرفان شمرده و شیخ الاسلام خطاب کرده است. رفعت جای‌گاه خواجه عبدالله انصاری در نگاه ابن تیمیه، که از فحول دانش‌مندان جهان عرب است، جای‌گاه خواجه انصار و هرات باستان را در حوزه دانش و عرفان جهانی، متعالی و ارزش‌مند معرفی می‌گرداند.

واژه‌گان کلیدی: انصاری، ابن تیمیه، تأثیر، تأثر و نقد.

^۱ استاد فاکولته ادبیات پوهنتون هرات

مقدمه

داد و ستد دانش و بینش میان اهل علم و تحقیق، در حوزه اندیشه و اجتهاد، همیشه مشهود می‌باشد. خواجه عبدالله انصاری (وفات: ۴۸۱ هـ ق) از متفکران تأثیرگذاری است که با به میراث گذاشتن آثار ارزش‌مندی بر افکار و آثار اندیشه‌مندان بعد از خود، تأثیر فراوان داشته است. یکی از اندیشه‌مندان پُرکار و بزرگ جهان اسلام، شیخ الاسلام احمد بن عبدالحلیم معروف به ابن تیمیه (وفات: ۷۲۸ هـ ق) است، که آثار زیادی از وی به یادگار مانده است. او سخت بر برخی از افکار صوفیانه تعدادی از عرفا، نقد وارد کرده؛ چنان‌که برخی از معاصران، وی را به اشتباه، مخالف سرسخت صوفیان و اندیشه‌های صوفیانه می‌شناسند؛ باوجوداین خصیصه‌اش، افکار شماری از بزرگان صوفیه از جمله پیر هرات خواجه عبدالله انصاری را بیش‌تر می‌پذیرد و حتی از افکار وی در آثار خویش استفاده برده است.

چند و چون تأثیرپذیری و استفاده ابن تیمیه در آثارش از افکار و آثار پیر هرات، تفکر تضاد و ناسازگاری میان تصوف اصیل و شریعت‌محوری را ناپایدار می‌سازد و این اندیشه را نهادینه می‌گرداند که دیدگاه‌های عرفانی موافق با شریعت الهی، می‌توانند با شریعت‌محوری و نصوص‌گرایی منصفانه، آشتی‌پذیر باشند. لذا پژوهش در این مورد، برای اهل ادب و عرفان و دوست‌داران این دو شخصیت بزرگ جهان دانش و معرفت، ارزش‌مند می‌نماید. این مقاله بر مبنای درک چنین ضرورت و اهمیتی تحریر یافته است.

درباره تبیین پیوند میان تفکرات پیر هرات خواجه عبدالله انصاری و اندیشه‌های شیخ الاسلام ابن تیمیه تا کنون کدام اثر متمرکزی نوشته نشده است. این بدان دلیل بوده که مردم سرزمین ما، کم‌تر به آثار ابن تیمیه آشنایی داشته‌اند؛ چه آثار او به زبان عربی تحریر یافته و بیش‌تر مردم به آن‌ها دسترسی ندارند. هم‌چنان آثار وی در دوره‌های گذشته کم‌تر در سرزمین ما به دست‌رس اهل مطالعه قرار داشته است.

تبیین معیار تأثیرگذاری شیخ الاسلام انصاری بر افکار شیخ الاسلام ابن تیمیه، میزان حضور افکار و دیدگاه‌های پیر هرات در آثار ابن تیمیه، بیان کیفیت نقد افکار خواجه انصار از جانب ابن تیمیه و تفاوت دیدگاه‌های شان در این میان، اهدافی‌اند که در این مقاله دنبال خواهند شد؛ بدین‌اساس، این مقاله به این پرسش‌ها پاسخ خواهد داد که شیخ الاسلام ابن تیمیه درباره پیر هرات خواجه عبدالله انصاری چه دیدگاهی داشته است؟ وی از آثار پیر هرات تا چه معیاری استفاده برده است؟ وی از کدام آثار خواجه بیش‌تر استفاده برده و این بهره‌جویی در کدام آثارش بیش‌تر تجلی یافته است؟ نقد آرای پیر هرات در آثار ابن تیمیه چه گونه است و چه جای‌گاهی یافته است؟

این پژوهش کتابخانه‌یی یافته‌های خود را با روش تحلیلی - توصیفی، تقدیم خواننده‌گان می‌نماید.

شکوه پیر هرات در نگاه ابن تیمیه

شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله علیه برای پیر هرات، خواجه عبدالله انصاری، جای‌گاه متعالی را قایل بوده و او را در مواضع زیادی ستوده است. او در آثار خویش، پیر هرات را بیش‌تر به لقب «شیخ الاسلام» یاد می‌کند؛ چنان‌که به تکرار در الاستقامه (۱۴۰۳: ۱، ۱۰۴)، الرد علی الشاذلی (۱۴۲۹: ۱۲۰)، الفتاوی الکبری (۱۴۰۸: ۶، ۶۴۶)، الفتاوی الحمویة الکبری (۱۴۲۵: ۱، ۳۷۷)، درء تعارض العقل و النقل (۱۴۱۱: ۵، ۸۵) و دیگر آثار خویش این لقب را با احترام کامل برایش به کار برده است. هم‌چنان‌که ابن تیمیه پیر هرات را به لقب شیخ الاسلام یاد کرده، حتی در شماری از آثارش، مثل دقائق التفسیر: (۱۴۰۴: ۲، ۱۹۸) الفتاوی الکبری (۱۴۰۸: ۵، ۲۷)، دفع تعارض العقل والنقل (۱۴۱۱: ۲، ۷۶) و منهاج السنة (۱۴۰۶: ۱، ۴۲۳) به گونه صریح، ابراز داشته که پیر هرات در روزگار خویش به نام «شیخ الاسلام» ملقب بوده است. تصریح این امر، با دیدگاه دیگر اهل علم (عسقلانی، ۱۴۰۹: ۱، ۴۱۰) موافقت دارد که ابراز داشته‌اند، در قدیم تنها ابو اسماعیل عبدالله الانصاری به لقب «شیخ الاسلام» شهرت یافته بود، بعد از وی دیگران نیز بدین نام ملقب شده‌اند؛ از همین‌رو، مولانا جامی در نفحات الانس تصریح کرده (۱۳۶۵: ۳۳۱) که هرگاه در این اثر، نام شیخ الاسلام را برده، مراد وی خواجه عبدالله انصاری است.

شیخ الاسلام ابن تیمیه، جای‌گاه معنوی و علمی بالایی را برای پیر هرات، مسلم می‌دانسته است؛ چنان‌که در برخی آثارش مثل امراض القلوب (۱۳۹۹: ۵۲) هرچند به نقد نظرات پیر هرات پرداخته؛ برعلاوه کاربرد لقب شیخ الاسلام، وی را «از اعیان المشایخ» برشمرده و «اجل المشایخ» گفته است.

توجه به آثار شیخ الاسلام ابن تیمیه، می‌رساند که او خواجه عبدالله انصاری را از جمله آگاه‌ترین اشخاص به رموز و معرفت و احوال اهل عرفان و صوفیۀ با استقامت در دورۀ حیاتش می‌دانسته و معرفی کرده است؛ چنان‌که در اثرش الاستقامه (۱۴۰۳: ۱۰۴) پیر هرات را داناترین اهل عرفان و امام در تفسیر و سایر علوم معرفی کرده می‌گوید: «از مشایخ صوفیه، کسی در این باب [شناخت سخنان صوفیه] از شیخ الاسلام ابی اسماعیل عبدالله بن محمد انصاری استوارتر نبوده است؛ به‌ویژه در شناخت اخبار، سخنان و روش‌شان؛ زیرا وی

در این مورد و امثال آن از داناترین مردم بوده و در حدیث و تفسیر و سایر علوم، امام بوده است.»

این همه توجه و بزرگداشت از پیر هرات در آثار شیخ الاسلام ابن تیمیه، بیان گر جایگاه دانش پیر هرات و اعتلای معنوی اوست. به دلیل آن که ابن تیمیه از ناقدان دانش و معرفت و از شخصیت‌های صاحب‌نظر در حوزه‌های گوناگون علوم و معارف است و تأیید و بزرگداشت پیر هرات از جانب او بسی ارزشمند می‌نماید.

ارزش‌دهی ابن تیمیه به آثار پیر هرات

تعمّق در میراث‌های علمی شیخ الاسلام ابن تیمیه می‌رساند که وی به آثار خواجه عبدالله انصاری و میراث‌های فکری وی، ارزش فراوان قایل می‌شده است. ابن تیمیه رحمه الله به پیمانه قابل اعتنایی از آثار پیر هرات، سود برده و سخنانی را از آن‌ها نقل و روایت کرده است. او هنگامی که در مورد غیرمخلوق بودن قرآن کریم، در کتاب المجموع الفتاوی خویش (۱۴۱۶: ۱۷، ۷۴) سخن می‌زند و به ردّ رأی جهمیه می‌پردازد، در ضمن آثاری که در این زمینه نام می‌برد، کتاب «الفاروق» شیخ الاسلام انصاری را هم‌طراز با آثار بزرگی چون الرد علی الجهمیه ابن ابی حاتم، کتاب السنّه عبدالله بن احمد بن حنبل، کتاب السنّه امام ابوداود سجستانی، کتاب التوحید ابن خزیمه، کتاب اسما و صفات بیهقی و دیگر آثار معتبر به‌شمار آورده است؛ به همین گونه در اثر معروفش «درّ تعارض العقل والنقل» در باره یکی از آثار معروف پیر هرات، کتاب «ذم الکلام واهله» سخن زده و ابراز داشته که اگرچه بسیاری از مردم به اندیشه‌های سلف صالح، آگاهی ندارند؛ اما «در این زمینه ائمّه مصنفاتی دارند؛ مثل تصنیف بزرگی که آن را ابواسماعیل عبدالله بن محمد انصاری، ملقب به شیخ الاسلام جمع نموده و ذم الکلام واهله نامیده است» (۱۴۱۱: ۷، ۱۴۵).

بدین طریق، شیخ الاسلام ابن تیمیه به عنوان یکی از اندیشه‌مندان بزرگ جهان اسلام، آثار پیر هرات خواجه عبدالله انصاری را ستوده و برای آن آثار، ارزش بالایی را قایل است. این ارزش‌دهی به آثار خواجه انصار، بدان دلیل است که هر کدام حاوی افکاری مستدلّ به کتاب و سنت است و از موضوعات بی‌بنیاد و نادرست پاک و عاری است.

میزان بهره‌جویی از آثار پیر هرات

شیخ الاسلام ابن تیمیه از آثار خواجه عبدالله انصاری رحمه الله علیه، استفاده‌های فراوان برده و به حدّ چشم‌گیر، بهره جسته است. استفاده از آثار وی، بدان دلیل بوده که نخست

ابن تیمیه به شخص پیر هرات و آثار وی اعتماد داشته و دیگر این که در این آثار، مطالب سودمندی، پرورده شده بوده که برای شیخ الاسلام ابن تیمیه، قابل استفاده بوده است. بهره جویی شیخ الاسلام ابن تیمیه از آثار عربی پیر هرات، زیاد و چشم گیر است و این امر، اعتنای شیخ الاسلام ابن تیمیه به پیر هرات و آثار او را نشان می دهد. در زیر میزان استفاده از آثار پیر هرات به شکل جداگانه مشخص می شود:

استفاده از الفاروق: از این اثر خواجه عبدالله انصاری، دو بار در کتاب «الفتاوی الحمویة الكبرى» (۱۴۲۵: ج ۱، ص ۳۲۴ و ۳۷۷)؛ سه بار در کتاب «بیان تلبیس الجهمیة فی تأسیس بدعهم الکلامیة» (۱۴۲۶: ج ۳، ص ۳۴ و ۶۹۸- ج ۶، ص ۳۲۷)؛ پنج بار در کتاب «مجموع الفتاوی» (۱۴۱۶: ج ۵، ص ۴۹ و ۶۲- ج ۸، ص ۳۳۹- ج ۱۳، ص ۲۵۹- ج ۱۷، ص ۷۵) و یک بار در «منهاج السنة»: (۱۴۰۶: ج ۵، ص ۳۵۸) استفاده صورت گرفته است.

استفاده از ذم الکلام: از این اثر خواجه، که در مذمت اهل کلام، تألیف شده، شیخ الاسلام ابن تیمیه به پیمانه قابل ملاحظه یی استفاده نموده است: یک بار در اثرش «الاستقامة» (۱۴۰۲: ج ۱، ص ۱۰۷)؛ یک بار در کتابش، «الحسنة والسيئة» (بی تا: ص ۱۰۸)؛ سه بار در «الفتاوی الكبرى لابن تیمیة» (۱۴۰۸: ج ۶، ص ۵۶۰، ۶۶۴، ۶۵۱)؛ پنج بار در «بیان تلبیس الجهمیة» (۱۴۲۶: ج ۲، ص ۱۹۴- ج ۳، ص ۱۶۳، ۶۹۷، ۶۹۸- ج ۴، ص ۴۰۵)؛ سه بار در «درء تعارض العقل والنقل» (۱۴۱۱: ج ۲، ص ۸۲- ج ۷، ص ۱۴۵ و ۱۸۵)؛ سه بار در «مجموع الفتاوی» (ج ۸، ص ۲۳۰، ۳۳۹- ج ۱۴، ص ۳۵۴) و یک بار در «منهاج السنة» (۱۴۰۶: ج ۵، ص ۳۵۸).

استفاده از تکفیر الجهمیة: از این اثر، یک بار در «الحسنة والسيئة» (بی تا: ص ۱۰۸)؛ سه بار در «مجموع الفتاوی» (۸: ۲۳۰ و ۳۳۹- ۱۴: ۳۵۴) و یک بار در «منهاج السنة النبویة» (۱۴۰۶: ج ۵، ص ۳۵۸) استفاده شده است.

منازل السائرین: از این اثر، بدین پیمانه استفاده نموده است: یک بار در «الحسنة والسيئة» (بی تا: ص ۱۱۱)؛ سه بار در «الرد علی الشاذلی» (۱۴۲۹: ص ۷۴، ۱۰۳، ۱۲۰)؛ دوبار در «جامع الرسائل» (۱۴۲۲: ج ۲، ص ۱۱۰ و ۱۲۵)؛ یک بار در «شرح حدیث النزول» (۱۳۹۷: ص ۱۱۹)؛ یک بار در «قاعدة جامعة فی توحید الله» (۱۴۱۸: ص ۶۴)؛ شانزده بار در مجموع الفتاوی: (بی تا: ج ۵، ص ۵۹، ۱۲۶، ۲۳۰، ۴۸۵- ج ۷، ص ۱۹- ج ۸، ص ۳۱۳، ۳۱۷، ۳۳۹، ۳۶۴،

۳۶۹؛ ج ۱۰: ص ۴۷۸، ۴۹۸؛ ج ۱۳: ص ۲۱۳، ۲۲۹؛ ج ۱۴: ص ۱۱، ۳۵۸؛ و سه بار در «منهاج

السنة النبوية» (ج ۵: ص ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳) استفاده نموده است.

بهره جویی شیخ الاسلام ابن تیمیه از آثار پیر هرات، که در بالا توضیح داده شد، در جدولی

به گونه زیر نمایش داده می شود:

آثار پیر هرات	الفاروق	منازل السائرین	ذم الکلام	تکفیر الجهمیة
آثار ابن تیمیه	معیار استفاده	معیار استفاده	معیار استفاده	معیار استفاده
منهاج السنة	۱ بار	۳ بار	۱ بار	۱ بار
الفتاوی الحمویة الکبری	۳ بار			
مجموع الفتاوی	۵ بار	۱۶ بار	۳ بار	۳ بار
قاعدة فی توحید الله ...		۱ بار		
شرح حدیث النزول		۱ بار		
جامع الرسائل		۲ بار		
الرد علی الشاذلی		۳ بار		
الحسنة والسيئة		۱ بار	۱ بار	۱ بار
درء تعارض العقل والنقل			۳ بار	
بیان تلبیس الجهمیة	۳ بار		۵ بار	
الاستقامة	۷ مورد عام		۱ بار	
الفتاوی الکبری			۳ بار	

استفاده و بهره جویی به این پیمانه که نمایش داده شد، آییندار تأثیر پذیری شخصیت بزرگی چون شیخ الاسلام ابن تیمیه از خواجه انصار است. این امر بدون شک، کمال و جایگاه بزرگ علمی و معنوی خواجه را ثابت می سازد. لازم به یادکرد است که ابن تیمیه فقط از آثار عربی خواجه عبدالله انصاری، استفاده کرده است؛ این بدان سبب بوده که آثار فارسی وی در سرزمین های عربی کم تر قابل استفاده بوده و مورد توجه قرار گرفته است.

استشهاد به سخنان پیر هرات

گفته شد که شیخ الاسلام ابن تیمیه از آثار و افکار خواجه عبدالله انصاری استفاده برده است؛ این استفاده بردن، گاهی به صورت استشهاد و نقل سخنان صورت گرفته است. وی در اثرش «الحسنة والسيئة» هنگامی که به بیان افکار «کلایه» پرداخته است، می گوید که «کلایه گاهی صفات الله متعال را ثابت می کنند؛ اما هم چنان که شیخ الاسلام انصاری گفته

است، آنان جهمیۀ مؤنث و معتزله‌های مخنث هستند» (بی‌تا: ۱۰۴)؛ به همین ابراز نظر و سخن پیر هرات در کتابش مجموع الفتاوی (۱۴۱۶: ۸، ۲۲۷) نیز استشهاد کرده است. این ابراز نظر خواجه انصار در مورد اشعریه بدان دلیل بوده که از دیدگاه وی، اشاعره گاهی به جهمیۀ و گاهی به معتزله به نحوی همانندی داشته‌اند.

شیخ الاسلام ابن تیمیه در بحث نام‌های الله متعال، در مجموع الفتاوی ابراز داشته که دو نام «الله» و «رحمن»، اصل و بنیاد سایر نام‌های پروردگار هستند؛ از همین جهت پیامبر، صلی الله علیه و سلم، نام‌های شرک‌آمیز را به «عبدالرحمن» و «عبدالله» تغییر دادند. وی بعد از آن بیان داشته که شیخ الاسلام هروی، اهل شهر خویش را به عامۀ اسمای حسنی نامیده بود (۱۴۱۶: ۱، ۲۷۹). همین خصیصه را امام ذهبی در تذکرۀ الحفاظ نیز به پیر هرات، نسبت داده و گفته است که «مردم هرات دو ویژگی را از پیر هرات به ارث برده‌اند؛ یکی آن که نماز صبح را در اول وقت ادا می‌نمایند و دوم آن که بیش‌تر، فرزندان خود را با لفظ «عبد» که مضاف به یکی از نام‌های خداوند باشد، نامگذاری می‌نمایند» (۱۴۱۹: ۳، ۲۵۴)؛ مانند عبدالله، عبدالرحمن، عبد الغفار و امثال این‌ها. چنین استشهادهایی به سخنان خواجه عبدالله انصاری، بیان‌گر توجه و اعتنای شیخ الاسلام ابن تیمیه به پیر هرات بوده و تعالی جای گاهش را متبارز می‌گرداند.

نقد دیدگاه‌های پیر هرات

شیخ الاسلام ابن تیمیه، هم‌چنان که به خواجه عبدالله انصاری به عنوان اندیشه‌مندی بزرگ نگاه می‌نماید و به اقوال او استشهاد کرده؛ طوری که عادت او دربارهٔ همهٔ اهل علم است، به نقد افکار پیر هرات نیز پرداخته است. وی در باب «فنا» که یکی از منازل سلوک است، رأی و نظر خواجه را به نقد می‌کشد و می‌گوید: «فنائی که آن را صاحب منازل، ذکر می‌کند، فنا در توحید ربوبیت است نه در توحید الهیت؛ یعنی که انصاری توحید ربوبیت را با نفی اسباب و حکم، ثابت می‌کند؛ هم‌چنان که جبریان قدری و جهم بن صفوان و پیروانش و شماری دیگر بدان راه روان‌اند» (۱۴۰۶: ۵، ۳۵۸). او سپس علاوه کرده که «شیخ الاسلام انصاری، رحمة الله علیه، اگرچه در باب صفات، سخت با جهمیۀ دیدگاه متفاوت و متضاد دارد؛ چنان که الفاروق، تکفیر الجهمیۀ و ذم الکلام را در همین باب تألیف کرده و در اثبات صفات به غلو توصیف می‌شود؛ اما در باب تقدیر، با جهمیۀ که حکم و اسباب را نفی می‌نمایند، موافق است» (همان‌جا).

معیار پذیرش و ردّ آرای همه دانش‌مندان در نزد ابن تیمیه، کتاب و سنت و روش سلف صالح است و او در باب نقد آراء، سخنان صریح دارد. همین روش در شاگردش ابن قیم نیز اثر گذاشته و او نیز در مدارج السالکین (۱۴۱۶: ۲، ۳۸) این سخن پیر هرات را پس از نقل به نقد می‌کشد و با به‌ترین وجهی تأویل می‌کند تا جای‌گاه علمی خواجه انصار مخدوش نگردد. نقد سخنان پیر هرات از جانب ابن تیمیه، در حقیقت ارزش‌دهی به افکار و آثار اوست که در نگاه شیخ الاسلام ابن تیمیه مورد ارزش‌یابی قرار گرفته است.

اعتماد به روایات پیر هرات

شیخ الاسلام ابن تیمیه که همیشه در باب محتوا و اسناد سخنان پیشینیانش توجه دقیق داشته، در آثار خویش به روایات خواجه عبدالله انصاری اعتماد فراوان داشته است. او همیشه از سخنان و روایات خواجه نقل می‌کند و حتی هنگام روایت، پیر هرات را شاهد مدعی خویش می‌آورد. مثلاً در جایی می‌گوید که «مشایخ عرفان به راه استدلال به اجسام و اعراض و اموری از این گونه که متکلمان در پیش گرفتند، اشاره نمی‌کنند، بلکه منکر چنین روشی هستند؛ هم‌چنان که ابوعبد الرحمن سلمی و شیخ الاسلام انصاری و دیگران یادآور شدند؛ اما ابوالقاسم این راه را درست می‌پندارد و در این‌جا با مشایخ قوم، مخالفت نموده است» (۱۴۰۲: ۹۲-۹۴).

به همین گونه وی در اثرش «الاستقامه» یادآوری کرده که «شیخ الاسلام انصاری هروی صاحب علل‌المقامات و منازل‌السائرین در کتابش الفاروق با اسنادش از یحیی بن معاذ روایت کرده که الله بر عرش است، از مخلوقاتش جداست، بر هر چیزی علما احاطه دارد، و عدد هر چیزی را شمرده است. از این سخن و اندیشه، تخلف نمی‌ورزد؛ جز جهمی پست فطرت گم‌راه و هلاک شونده در شک، که الله را با مخلوق یک‌جا می‌داند و ذات او را با چیزهای ناپاک مخلوط می‌شمارد» (۱۴۰۲: ۱۸۶).

وی در مواضع زیادی به روایات پیر هرات اعتماد نموده و از روایاتش بهره جسته است. این امر کمال اعتماد شیخ الاسلام ابن تیمیه به خواجه عبدالله انصاری را آینه‌داری می‌نماید و عنایت و دقت پیر هرات در نقل روایات را به نمایش می‌گذارد.

ارزش‌دهی به دیدگاه‌های پیر هرات

شیخ الاسلام ابن تیمیه به دیدگاه‌های خواجه عبدالله انصاری، ارزش زیادی قایل شده است. او در مقام مقایسه، نظرهای او را با نظرات سایر بزرگان معروف در علم و عرفان،

هم‌سنگ دانسته است. وی در باب منازل و مقامات سلوک می‌گوید که «مصنّفان و کسانی که در باب منازل و مقامات طریق سالکان، سخن زده‌اند، هرکدام شان عدد خاص و ترتیب جداگانه‌یی را، بر حسب آن چه خود تجربه کردند یا از احوال سالکان دانسته‌اند، به دست داده‌اند؛ چنان که شیخ الاسلام انصاری در منازل، ترتیب و عدد خاصی را ذکر کرده، ابوبکر طرطوشی ترتیب متفاوتی را، ابوطالب مکی نوع دیگری را و دیگران متفاوت با اینان روشی را یادآور شدند (۱۴۲۹: ۱۲۰).

بدین طریق، شیخ الاسلام ابن تیمیه، خواجه عبدالله انصاری را در مواضع دیگر، هم‌برابر با شخصیت‌هایی مثل ابوعبدالرحمن سلمی بر می‌شمارد؛ چنان که در مورد اهل کلام، گفته که در مذمت آنان کتاب‌هایی تألیف شده از جمله کتاب ابوعبدالرحمن سلمی و کتاب شیخ الاسلام انصاری را می‌توان نام برد (۱۴۰۶: ۲، ۶۱۱).

یادآوری پیر هرات از جانب ابن تیمیه در زمره بزرگانی چون ابوعبدالرحمن سلمی و دیگران، بیان گر اعزاز و اکرام خواجه عبدالله انصاری در نگاه او و سایر اهل علم و معرفت است. این امر می‌رساند که پیر هرات، چه جای‌گاه وزین و معزز در دانش و معرفت داشته است؛ چه از قدیم گفته‌اند که: «إنما یعرفُ ذا الفضلِ من الناس ذُوهُ» بدون شک، مردم صاحب فضل، اصحاب فضل را می‌شناسند» (ثعالبی؛ ۱۴۱۷: ۱۷۳).

نتیجه‌گیری

از مباحثی که در این مقاله مطرح شده و گفته آمد، نتایج زیر به دست می‌آید:

- پیر هرات، خواجه عبدالله انصاری، با آثار ارزش‌مند خویش بر دانش‌مندان بعد از خویش، اثرگذار بوده و از افکار او دیگران بسی استفاده برده‌اند؛
- خواجه عبدالله انصاری در نزد شیخ الاسلام ابن تیمیه از جای‌گاه بسی عالی برخوردار بوده و ابن تیمیه، پیر هرات را به‌عنوان شخصیت عالی‌مرتبه در علم و عرفان می‌شناخته است.
- شیخ الاسلام ابن تیمیه از بزرگان دانش و معرفت، از آثار و افکار خواجه عبدالله انصاری استفاده فراوان برده و این بهره‌جویی از آثار پیر هرات، در مواضع گوناگون در آثار ابن تیمیه مشهود و قابل ملاحظه است؛
- استفاده از افکار پیر هرات در آثار شیخ الاسلام ابن تیمیه، به اساس اعتماد وی به خواجه و روایات او صورت گرفته است. ابن تیمیه به روایات خواجه در آثارش اعتماد فراوان داشته و او را با بزرگان معاصر وی هم‌سنگ دانسته است؛

- شیخ الاسلام ابن تیمیه در مواردی از آثارش به نقد برخی از افکار و اندیشه‌های خواجه انصار پرداخته است؛ اما با آن هم ادب و احترام را در نقد افکار وی مراعات نموده است.

سرچشمه‌ها

۱. ابن تیمیه، تقی‌الدین أبو العباس أحمد بن عبدالحلیم بن عبدالسلام. (۱۳۹۷هـ.ق./۱۹۷۷م). **شرح حدیث النزول**. چاپ پنجم. بیروت. لبنان: المكتب الإسلامي.
۲. ابن تیمیه، تقی‌الدین أبو العباس أحمد بن عبدالحلیم بن عبدالسلام. (بی‌تا). **الحسنة والسيئة**. بیروت، لبنان: دارالکتب العلمية.
۳. ابن تیمیه، تقی‌الدین أبو العباس أحمد بن عبدالحلیم بن عبدالسلام. (۱۳۹۹هـ.). **أمراض القلب وشفائها**. چاپ دوم. قاهره: المطبعة السلفية.
۴. ابن تیمیه، تقی‌الدین أبو العباس أحمد بن عبدالحلیم بن عبدالسلام. (۱۴۰۳هـ.). **الاستقامة**. تحقیق: محمد رشاد سالم. چاپ اول. المدينة المنورة: جامعة الإمام محمد بن سعود.
۵. ابن تیمیه، تقی‌الدین أبو العباس أحمد بن عبدالحلیم بن عبدالسلام. (۱۴۰۴). **دقائق التفسير الجامع لتفسير ابن تیمیه**. تحقیق: د. محمد السيد الجليلند. چاپ دوم. دمشق: مؤسسه علوم القرآن.
۶. ابن تیمیه، تقی‌الدین أبو العباس أحمد بن عبدالحلیم بن عبدالسلام. (۱۴۱۱هـ. - ۱۹۹۱م). **درء تعارض العقل والنقل**. تحقیق: محمد رشاد سالم. چاپ دوم. المملكة العربية السعودية: جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية.
۷. ابن تیمیه، تقی‌الدین أبو العباس أحمد بن عبدالحلیم بن عبدالسلام. (۱۴۱۶هـ./۱۹۹۵م). **مجموع الفتاوى**. تحقیق: عبد الرحمن بن محمد بن قاسم، المدينة النبوية، المملكة العربية السعودية: مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف.
۸. ابن تیمیه، تقی‌الدین أبو العباس أحمد بن عبدالحلیم بن عبدالسلام. (۱۴۱۸هـ./۱۹۹۷م). **قاعدة جامعة في توحيد الله وإخلاص الوجه والعمل له عبادة**

واستعانة. تحقيق: عبدالله بن محمد البصيرى. چاپ اول. الرياض، المملكة العربية السعودية: دار العاصمة.

۹. ابن تیمیہ، تقی الدین أبو العباس أحمد بن عبدالحلیم بن عبد السلام. (۱۴۲۲ھ - ۲۰۰۱م). **جامع الرسائل**. تحقيق: محمد رشاد سالم. چاپ اول. رياض: دار العطاء.

۱۰. ابن تیمیہ، تقی الدین أبو العباس أحمد بن عبدالحلیم بن عبد السلام. (۱۴۲۵ھ / ۲۰۰۴م). **الفتاوى الحموية الكبرى**. تحقيق: حمد بن عبد المحسن التويجری. چاپ دوم. الرياض: دارالصمیعی.

۱۱. ابن تیمیہ، تقی الدین أبو العباس أحمد بن عبدالحلیم بن عبد السلام. (۱۴۲۶ھ). بیان تلبیس الجهمیة فی تأسیس بدعهم الکلامیة. تحقيق: مجموعة من المحققين. مدينة المنورة: مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف.

۱۲. ابن تیمیہ، تقی الدین أبو العباس أحمد بن عبدالحلیم بن عبد السلام. (۱۴۲۹ھ). **الرد على الشاذلي في حزيه، و ما صنفه في آداب الطريق**. تحقيق: على بن محمد العمران. چاپ اول. مکه: دار عالم الفوائد.

۱۳. ابن تیمیہ، تقی الدین أبو العباس أحمد بن عبدالحلیم بن عبد السلام. (۱۴۰۸ھ - ۱۹۸۷م). **الفتاوى الكبرى**. چاپ اول. بیروت / لبنان: دار الكتب العلمية.

۱۴. ابن تیمیہ، تقی الدین أبو العباس أحمد بن عبدالحلیم بن عبد السلام. (۱۴۰۶ھق - ۱۹۸۶م). **منهاج السنة النبوية في نقض كلام الشيعة القدرية**. تحقيق: محمد رشاد سالم. چاپ اول. جلد ۹. سعودی: جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية.

۱۵. ابن قیم الجوزیه، شمس الدین محمد بن أبی بکر بن أيوب بن سعد. (۱۴۱۶ھ - ۱۹۹۶م). **مدارج السالكين بين منازل إياك نعبد وإياك نستعين**. المحقق: محمد المعتصم بالله البغدادي. چاپ سوم. بیروت: دار الكتاب العربي.

۱۶. ثعالی نیشابوری، أبو منصور عبد الملك بن محمد بن إسماعيل. (۱۴۱۷ھ - ۱۹۹۷م). **لباب الآداب**. تحقيق: أحمد حسن ليج. چاپ اول. بیروت / لبنان: دار الكتب العلمية.